

یادنامه

دکتر یدالله سبحانی

(دومین یادنامه)

اسوه اخلاق

و

سلوک اجتماعی

بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان

انتشارات قلم

یادنامه دکتر یدالله سحابی / گردآورنده علی اکرمی [برای] بنیاد فرهنگی مهندس مهدی
بازرگان- تهران: قلم، ۱۳۷۷-.

ISBN 964-325-045-9 (ج. ۱)
ISBN- ۱۷۰۰۰۰ ریال: (ج. ۲) 964-316-148-X

ج: مصور، نقشه، نمونه، عکس.
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۸۳).

۱. سحابی، یدالله، ۱۲۸۴-۱۳۸۱- یادنامه‌ها. ۲- سحابی، یدالله، ۱۲۸۴-۱۳۸۱- مقاله‌ها و
خطابه‌ها. ۳. سیاستمداران ایرانی- قرآن ۱۴- مقاله‌ها و خطابه‌ها. الف. سحابی، یدالله، ۱۲۸۴-
۱۳۸۱. ب. اکرمی، علی، ۱۳۳۲-، گردآورنده. ج. بنیادفرهنگی مهندس مهدی بازرگان.

۹۵۵/۰۸۴۰۹۲

DSR ۱۶۷۰ / ۳س

۱۵۲۰۴-۷ م **

کتابخانه ملی ایران

انتشارات قلم

• یادنامه دکتر سحابی (اسوه اخلاق و سلوک اجتماعی)

• علی اکرمی

• شمارگان ۱۵۰۰ نسخه

• چاپ اول ۱۳۸۳

• چاپ حیدری

• حروف چینی بنیاد فرهنگی بازرگان

• حق چاپ محفوظ است

• تهران، تقاطع بهار و سمیه ساختمان ایرج، طبقه همکف شماره ۶

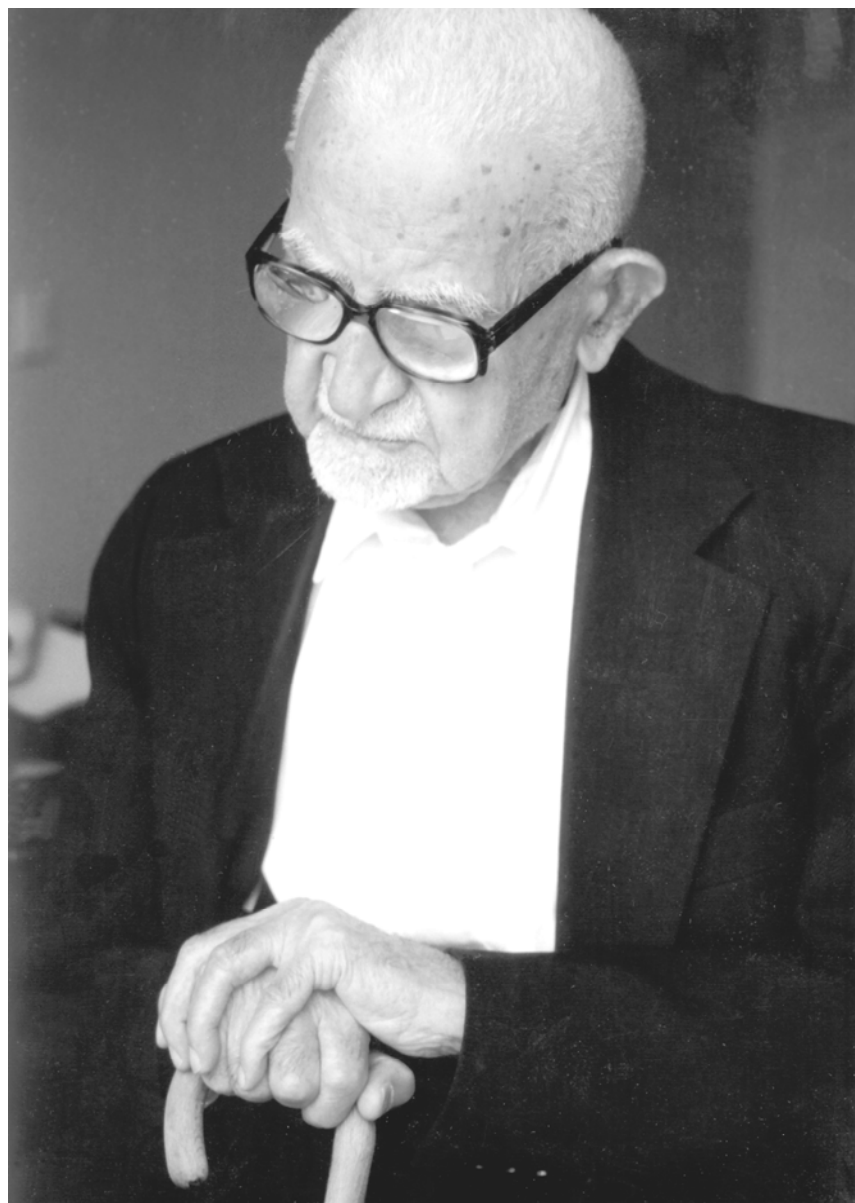
تلفن: ۸۳۱۲۸۹۳-۸۸۲۹۳۶۴

کدپستی ۱۵۷۱۸

شابک: X-۱۴۸-۳۱۶-۹۶۴-X 964-316-148-ISBN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دکتر سجایی در سال ۱۳۸۷

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	فهرست تفصیلی مطالب
۱۵.....	پیشگفتار
۱۷.....	مقدمه
۲۱.....	فصل اول: زندگینامه
۳۳.....	فصل دوم: مجموعه‌ای از آخرین فعالیت‌های سیاسی در واپسین سال عمر
۴۳.....	فصل سوم: گزارش‌هایی از بیماری، فوت، تشییع و اطلاعیه‌های مجالس ترحیم
۶۳.....	فصل چهارم: پیام‌ها و اطلاعیه‌های تسلیت
۹۵.....	فصل پنجم: مراسم بزرگداشت در تهران و شهرستان‌ها
۱۰۹.....	فصل ششم: در آئینه مطبوعات

فهرست تفصیلی مطالب

فصل اول زندگینامه

- ۲۳..... خلاصه زندگی
- ۲۷..... زندگینامه علمی

فصل دوم

مجموعه از آخرین فعالیت‌های سیاسی در واپسین سال عمر

- ۳۵..... دعوت به شرکت در هشتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری و حمایت از خاتمی
- ۳۶..... پیام تبریک به مناسبت انتخاب آقای خاتمی به ریاست جمهوری
- ۳۷..... نامه سرگشاده به ریاست قوه قضاییه در مورد بازداشت اعضای نهضت آزادی ایران
- ۳۹..... دادخواهان صبور
- ۴۱..... تقدیر از وکلای مدافع اعضای نهضت آزادی

فصل سوم

گزارش‌هایی از بیماری، فوت، تشییع و اطلاعیه‌های مجالس ترحیم

- ۴۵..... واپسین روزها
- ۴۶..... گزارش درگذشت دکتر سحابی
- ۴۹..... اطلاعیه نهضت آزادی ایران در مورد درگذشت دکتر یدالله سحابی
- ۴۹..... پیام تسلیت اعضای شورای مرکزی دفتر تحکیم وحدت
- ۵۰..... اطلاعیه جمعی از نزدیکان مرحوم دکتر سحابی برای شرکت در مراسم تشییع
- ۵۱..... پیام تسلیت جنبش مسلمانان مبارز
- ۵۱..... اطلاعیه انجمن اسلامی دانشگاه صنعتی امیرکبیر

پیام تسلیت جبهه متحد دانشجویی.....	۵۲
منتقدی مصلح به خاک سپرده شد.....	۵۳
اطلاعیه نهضت آزادی ایران در فراخوان بزرگداشت دکتر سبحانی.....	۵۷
پیام تسلیت هزار نفر از شخصیت‌های فرهنگی - سیاسی کشور.....	۵۸
اطلاعیه مؤسسه حسینییه ارشاد برای مجلس تحریم دکتر سبحانی.....	۶۱
اطلاعیه نهضت آزادی ایران به مناسبت چهلمین روز درگذشت.....	۶۲

فصل چهارم پیام‌ها و اطلاعیه‌های تسلیت

مقام رهبری.....	۶۵
ریاست جمهوری.....	۶۷
ریاست مجلس شورای اسلامی.....	۶۸
وزیر کشور.....	۷۰
وزیر علوم، تحقیقات و فن آوری.....	۷۱
مجمع نمایندگان ادوار مجلس.....	۷۲
استاندار تهران.....	۷۳
آیت الله منطری.....	۷۴
تصویر دستخط نامه آیت الله منطری.....	۷۵
آیت الله غروی.....	۷۶
آیت الله عبایی خراسانی.....	۷۶
آیت الله علامه نوری.....	۷۷
دکتر ابراهیم یزدی.....	۷۸
فراکسیون نمایندگان کرد مجلس.....	۷۹
دفتر تحکیم وحدت.....	۷۹
جمعی از روزنامه‌نگاران.....	۸۰
جبهه مشارکت ایران اسلامی.....	۸۱
دانشجویان زندانی.....	۸۲
حسن یوسفی اشکوری.....	۸۲
انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی.....	۸۳
جمعی از محققان، روحانیون و فضلالی حوزه علمیه قم.....	۸۳
انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه تهران و علوم پزشکی.....	۸۴
انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه ولی عصر (عج).....	۸۵

۱۱	فهرست تفصیلی مطالب
۸۵	مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی
۸۶	دفتر امور فرهنگی - اجتماعی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
۸۶	وکلای مدافع ملی - مذهبی ها
۸۷	سازمان دایره المعارف تشیع و بنیاد خیریه و فرهنگی شط
۸۸	سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی ایران
۸۹	فهرست بیانیه‌ها، و پیام‌های تسلیت تشکل‌های مختلف
۹۰	تشکر و سپاس مهندس عزت‌الله سحابی از ملت شریف ایران
۹۱	تشکر و سپاس مهندس عزت‌الله سحابی از آیت‌الله منتظری
۹۲	تشکر و سپاس مهندس عزت‌الله سحابی از آیت‌الله طاهری
۹۳	تشکر و سپاس مهندس عزت‌الله سحابی از مردم و مسئولان

فصل پنجم

مراسم بزرگداشت در تهران و شهرستان‌ها

۹۷	مراسم سومین روز درگذشت در حسینیه ارشاد
۱۰۰	اجرای برنامه (معین فر)
۱۰۲	توسعه انسانی، دغدغه اصلی دکتر سحابی (محمد توسلی)
۱۰۸	پیر فرزانه، ناراضی منصف (محسن کدیور)
۱۱۸	آموزگار انسان‌سالاری (طه حجازی)
۱۲۵	بزرگداشت در مسجد محمدیه قم
۱۲۷	مراسم یادبود در مسجد دانشگاه تهران
۱۳۱	انسان‌هایی که زیانکار نیستند (فریدون سحابی)
۱۳۵	مظلومیت دانشگاه (علی رفیعی)
۱۳۹	سخنان وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در نمایشگاه کتاب
۱۴۰	مراسم بزرگداشت در نمایشگاه کتاب و مطبوعات در سرای اهل قلم
۱۴۱	بزرگداشت توسط جبهه مشارکت همدان
۱۴۱	نواندیشی دینی چشم‌انداز روشن (لطف‌الله میثمی)
۱۵۵	مراسم بزرگداشت توسط کانون دانش‌آموختگان مستقل دانشگاه‌های قزوین
۱۵۶	به رسمیت شناختن تکثر (غلامعباس توسلی)
۱۶۴	بیش و منش دکتر سحابی (حسین شاه‌حسینی)
۱۶۹	مراسم بزرگداشت از طرف انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه زنجان
۱۶۹	سکوت سحابی (علی اصغر غروی)
۱۷۷	مراسم بزرگداشت در تبریز

- مسلمان ملی (خسرو منصوریان) ۱۷۹
- مراسم بزرگداشت در کرج ۱۸۳
- روشنفکر مسلمان کیست؟ (هاله سبحانی) ۱۸۵
- اندیشه و تفکر دکتر سبحانی (سید طاهر موسوی) ۱۹۱
- آموزه‌های زندگی دکتر سبحانی (رجبعلی مزروعی) ۱۹۵
- سحابی، مردی در همه ابعاد انسانی ۱۹۹
- مراسم یادبود در کلاچای ۲۰۱
- دکتر سبحانی در سلسله احیاگران اندیشه دینی (محمد بسته‌نگار) ۲۰۱
- صبر و پایداری دکتر سبحانی (سپیده طاهره علایی طالقانی) ۲۲۳
- مراسم بزرگداشت در مشهد ۲۲۷
- صالحان و احیاگران دینی (ناصر آملی) ۲۲۹
- فطرت استوار (عبدالکریم شریعتی) ۲۳۵
- کاروان نواندیشی دینی (علی طهماسبی) ۲۴۰
- «سیاست دینی» یا «دین سیاسی» (عزت‌الله سبحانی) ۲۴۷
- مراسم بزرگداشت مرحوم سبحانی در دانشکده علوم کشاورزی ساری ۲۵۱
- مراسم بزرگداشت در اصفهان ۲۵۲
- شخصیت دینی دکتر سبحانی (محمد توسلی) ۲۵۲
- سیاست و اخلاق (حسین انصاری‌راد) ۲۶۱
- بزرگداشت در دبیرستان کوثر ۲۶۶
- اجرای برنامه (هدی صابر) ۲۶۶
- به یاد پدر بزرگ (هاله سبحانی) ۲۶۷
- خاطراتی از دکتر سبحانی (محمدعلی عمویی) ۲۶۹
- درسی از زندگی سبحانی (محمد محمدی گرگانی) ۲۷۴
- عشق معلم پیر به مدرسه‌سازی (صاحب‌الزمانی) ۲۷۷
- مراسم یادبود در پاریس به مناسبت درگذشت دکتر یدالله سبحانی ۲۸۲
- درس‌هایی از یک زندگی (احسان شریعتی) ۲۸۳
- بزرگداشت در تالار وحدت دانشگاه تبریز ۲۸۷
- بازخوانی تجربه دکتر سبحانی (غفار فرزندی) ۲۸۷
- مراسم گرامیداشت در سالن اجتماعات دانشگاه بوعلی سینای همدان ۲۹۲
- مراسم بزرگداشت از سوی انجمن‌های اسلامی دانشگاه اراک و علوم پزشکی ۲۹۳
- مراسم بزرگداشت در دانشکده ادبیات دانشگاه رازی ۲۹۴
- مراسم بزرگداشت در دانشکده ارومیه ۲۹۴
- مراسم یادبود در دانشگاه خلیج فارس (بوشهر) ۲۹۵

۱۳	فهرست تفصیلی مطالب
۲۹۵	مراسم بزرگداشت در دانشکده علوم دانشگاه ارومیه
۲۹۶	بزرگداشت در مسجد ولی عصر (عج) شیراز
۲۹۷	مراسم اربعین در ...
۲۹۷	وفاق (احمد قابل)
۳۰۶	مراسم اربعین در مسجد ولی عصر شیراز
۳۰۶	اصلاح طلبی دکتر سحابی (محمدجواد مظفر)
۳۱۵	دکتر سحابی در نحله روشنفکری دینی (علیرضا رجایی)

فصل ششم در آینه مطبوعات

۳۲۵	بزرگمردی از قبیله هایلیان (محمد بسته‌نگار)
۳۲۷	پیرمرد چشم ما بود (سید امیر خرم)
۳۲۹	دکتر سحابی و رابطه دین و علم (ابراهیم یزدی)
۳۳۸	پیرمرد زنده است (احمد بورقانی)
۳۴۰	دکتر سحابی و روشنفکری دینی (علیرضا علوی تبار)
۳۴۲	سحابی نمونه اصیل و پایدار اصلاح طلبی (حمیدرضا جلالی پور)
۳۴۴	دکتر سحابی سرمایه ملی (سرمقاله روزنامه بنیان)
۳۴۶	از تبار اصلاح‌گران (غلامعباس توسلی)
۳۴۸	گم شده در غبار سیاست (سید ابوالحسن مختاباد)
۳۴۹	ادای احترام به دکتر یدالله سحابی (غلامعلی حداد عادل)
۳۵۳	پایان یک نسل، آغاز رویش روشنفکری دینی (علیرضا رجایی)
۳۵۶	تکامل گفتمان تکامل در ایران (سعید حجاریان)
۳۶۵	سحابی شاهی بر مدار بسته (اسماعیل آزادی)
۳۶۶	سحابی رأفت و رحمت به کوی دوست شتافت (منوچهر کدیور)
۳۷۰	تا چند این دفتر کهنه ورق می‌خورد به ظلم؟! (علی اکرمی)
۳۷۲	دکتر سحابی از نوادر دوران معاصر (علی شاملو محمودی)
۳۷۵	صداقت دکتر سحابی عامل محبوبیت وی (جمیله کدیور)
۳۷۶	سحابی واقعگرا و برنامه‌نگر (رضا علیجانی)
۳۷۸	مقاومت در زندان (محمد مهدی عبدخدایی)
۳۷۸	بالا بردن سطح دانش و علم در میان نسل جوان (پرویز ورجاوند)
۳۷۹	مبارزات دکتر سحابی در ملی شدن صنعت نفت (علیرضایی)
۳۷۹	او اهل ریا نبود (داود هرمیداس باوند)

- ۳۸۰..... یادالله سحابی از ارکان جامعه اسلامی ایران بود (سیدهای خامنه‌ای).
- ۳۸۲..... تلاش پیگیر دکتر سحابی (محمد ولی زاده).
- ۳۸۴..... نمونه کم نظیر انضباط و تعهد (کمال‌الدین بازرگانی).
- ۳۸۶..... یادماندگار (نشاط سحابی).

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

قسمت این بود که جلد دوم از یادنامه دکتر سحابی در اولین سالگرد درگذشت او توسط بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان منتشر گردد.

در این مجموعه سعی شده است مشروح زندگینامه، گزارش‌های مربوط به مراسم درگذشت، بیانیه‌ها و پیام‌های تسلیت، جمع‌آوری و عرضه گردد. همچنین مجموع مقالات و سخنرانی‌هایی را که پیرامون زندگی، افکار و آرای مرحوم دکتر سحابی از زمان درگذشت تا کنون عرضه شده است در این مجلد ملاحظه می‌فرمایید.

امید است که این تلاش بتواند در ارایه تصویری روشن از مرحوم دکتر یدالله سحابی، مرد دین و دانش، مؤثر افتد و برای نسل‌های بعد چهره‌ای آشنا و الگویی مؤثر ترسیم کند.

در پایان، ضروری است از جناب آقای محمد ترکمان که برنامه‌ریزی تنظیم یادنامه را به عهده داشته‌اند، از آقای علی اکرمی و سایر همکارانشان که زحمت تنظیم و تدوین مطالب را تقبل کردند، و آقای دکتر محمدنوید بازرگان که علاوه بر طراحی جلد، مسئولیت تدوین برخی از مطالب را نیز برعهده داشته‌اند، تشکر کرده و توفیق آنان را از خداوند مسئلت نمایم.

بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان

مقدمه

صبح روز بیست و پنجم فروردین ۱۳۸۱ مسجد دانشگاه تهران، میزبان جمعیت به هم فشرده‌ای بود که در سکوتی سنگین در مقابل جنازه‌ای پوشیده از گل به صف ایستاده بودند. لحظاتی بعد قرار بود پیکر مردی که روزی در سنین جوانی به عزم خدمت با گام‌هایی محکم به صحن دانشگاه قدم نهاده بود، بر مرکبی چوبین، بر دوش صدها نفر از درهای آهنی دانشگاه رهسپار سفری بی‌بازگشت گردد.

آیا این آخرین مسافر از نسلی کهن بود که اوراق دانش و سیاست را به شیرازه‌ی دیانت پیوند داده‌اند؟

جمعیت در صفوفی به هم فشرده، متین و مغموم جنازه را از دانشکده‌ی علوم تا درب دانشگاه و در مسیر خیابان انقلاب تا تالار وحدت مشایعت کردند. نیک پیدا بود که هجرت پیرمرد- که تمامی عمر خود را مصروف اتحاد، همدلی و محبت کرده بود- دستمایه‌ی جالبی برای وحدت و انسجام شده است.

بسیاری از قلم‌ها، حتی آنها که کمتر به انصاف گراییده‌اند، بی‌اختیار به گردش درآمدند و از فضایل سحابی سخن به میان آوردند؛ فضایی که در روزگار بی‌حاصلی و قحط‌سال اخلاق برای همگان انکارناپذیر می‌نمود...

یداله سحابی از جمله فرزندان مشروطه به شمار می‌رود. وی در روزگاری چشم به جهان گشود که تب تند مشروطه در عروق اجتماع پیش می‌رفت و فریاد عدالتخانه از همه سو به گوش می‌رسید. فریادی آن چنان رسا که برای مظفرالدینشاه راهی جز امضای فرمان مشروطیت باقی نمی‌گذاشت.

در آن سال‌ها یکی از فرازهای تاریخ بیداری ایرانیان فرا رسیده بود.

سحابی، مدارس ابتدایی و متوسطه را در تلاطم‌های سیاسی زمان سیدضیاءالدین طباطبایی و کودتای سوم حوت ۱۲۹۹ سپری ساخت. در زمانی که جنگ بین‌المللی

دوم به بیماری و قحطی شدید و تنگی معیشت دامن می‌زد و روزگار تیره و تاری را در پیش دیدگان ترسیم می‌کرد.

سحابی جوان در تأثیر از نسیم بیداری و شور آموختن به زودی به دارالفنون و سپس به دارالمعلمین مرکزی راه جست و تحت تأثیر شخصیت میرزا ابوالحسن خان فروغی قرار گرفت. ولی تحصیلات عالی را در دارالمعلمین عالی - که بعداً دانشسرای عالی نام گرفت در رشته‌ی علوم طبیعی سپری ساخت و در سال ۱۳۱۱ در زمره محصلین اعزامی به فرانسه رهسپار سفری ۴ ساله شد.

نگاهی به خاطرات سحابی نشان می‌دهد که از سنین جوانی شوق زایدالوصفی نسبت به آموختن و دانش‌اندوزی در او موج می‌زده است؛ شوری که به او اجازه می‌دهد علی‌رغم مشکلات خانوادگی، ترک همسر و فرزندان گفته و رهسپار اروپای متمدن گردد. ذهن و ضمیر صاف و دیانت پیراسته از خرافات در غربت فرنگ او را مددکار می‌شود اندیشه‌ی او را به جای گرایش به کژراه‌ها معطوف وطن و تدارک توشه برای خدمت به میهن می‌سازد.

در سال ۱۳۱۲ اتفاقی کوچک با نتایجی بزرگ و قابل تأمل رخ می‌دهد. سحابی که پس از یک سال اقامت در فرانسه به قصد دیدار خانواده بندر ماری را با کشتی تجاری به مقصد بیروت ترک می‌کند، در عرشه‌ی کشتی به دو جوان ایرانی که اتفاقاً از محصلین اعزامی به فرانسه هستند برمی‌خورد. روح سحابی با روح آن دو که چون او نماز می‌خوانند و به متانت رفتار می‌کنند، پیوند می‌یابد و هسته دوستی عمیقی بین محمد قریب، مهدی بازرگان و یدالله سحابی شکل می‌گیرد؛ پیوندی که تا پایان عمر اثرات مثبت و ثمرات فرهنگی اجتماعی بی‌شمار به بار می‌آورد.

در این میان، به ویژه آشنایی بازرگان و سحابی از عرشه کشتی به عرصه زندگی تسری می‌یابد و آن دو چون دو یار همیشگی، در سفر و حضر، در تنگی و گشایش و در آزادی و حبس همراه می‌گردند. نگاهی به مشی زندگی این دو نشان می‌دهد که: اولاً آنها رسالت خود را در ارایه خدمات علمی به جامعه‌ی دانشگاهی و پایه‌ریزی شالوده‌هایی در نهاد دانشگاه می‌دیدند که بر بنیان آن، روحیه تحقیق علمی، خلاقیت، ابتکار و در نتیجه استغناء از خارج و اتکای به خود پدیدار گردد. گرایش آنان به مشی علمی و شیوه‌های دانش تجربی و شکل‌پذیری روحیات این دو با

استدلال علمی و منطقی به آنان این امکان را بخشید که با توجه به ایمان باطنی و ساختار مذهبی خود به «تحکیم دین از راه ترویج علم» پردازند و در جهت امحای اندیشه‌ی «ضدیت کیش و دانش» تلاش مؤثر کنند.

ثانیاً از آنجا که احتیاج روز در جامعه آن روز را «کار جمعی» وجود تشکلهای، صنوف و احزاب می‌دیدند و معتقد به روحیه‌ی تک‌زیستی و خودمحوری ایرانی بودند، خود آستین همت بالا زده و به عنوان پیشقراولان اندیشه‌ی «جامعه مدنی» به تأسیس ده‌ها انجمن، سازمان، نهضت، جمعیت، مؤسسه و شرکت همت گماشتند. مجموعه‌هایی که اکثراً از پس سال‌ها، حیات و رونق داشته و به توالد و تکثیر رسیده‌اند.

ثالثاً چون هر دو تن به مرور به اهمیت سیاست و برنامه‌های کلان کشوری در سرنوشت توده‌های مردم رسیده بودند و صدمات ناشی از استبداد و خودکامگی را شناخته بودند، راهی جز ورود به میدان سیاست از منظر امر به معروف و نهی از منکر نیافتند.

سید محمود طالقانی سومین ضلع کمال‌بخش این مجموعه بود که با بهره‌گیری از معارف قرآنی و اندیشه‌ی زلال دینی از سر مسئولیت و حریت به جمع آنان پیوسته بود و در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی پرچمدار مجاهدتی گسترده بود. حاصل این اتفاق سه‌گانه و احساس مسئولیت جمعی علاوه بر تشکیل سازمان‌ها و نهضت‌ها و پرورش افکار و اندیشه‌ها، تحمل محاکمات و مرارت‌های حبس و تبعید بود. آنان در کشوری استبداد را هدف قرار داده بودند که کوچک‌ترین تلاش علیه آن بهایی سنگین در پی داشت.

از جمله نکات قابل توجه در زندگی این سه یار فرهیخته تلاشی است که هر یک در به جای گذاردن اثری قرآنی در طول مدت زندان و تبعید داشته‌اند. طالقانی تفسیر «پرتوی از قرآن»، بازرگان تحلیل «سیر تحول قرآن» و سحابی تبیین «خلقت انسان در بیان قرآن» را به عنوان یکی از دستاوردهای فراغت و مطالعه در زندان به جامعه عرضه داشتند؛ آثاری که هر یک هنوز قله‌هایی در پژوهش در عرصه‌ی قرآن‌شناسی به شمار می‌رود.

دکتر سحابی به ویژه علاوه بر مشغولیت‌های ذهنی فوق، برای آموزش و پرورش اهتمام ویژه داشت. کارنامه‌ی زندگی او بیانگر این است که وی تا چه اندازه به اصالت فعالیت‌های فرهنگی و تمرکز بر تعلیم نوجوانان و جوانان باور داشته است. وی در سال ۱۳۲۵ به ریاست فرهنگ تهران منصوب شد و همه توان خود را صرف سامان‌بخشی وضعیت آشفته مدارس تهران کرد که در نتیجه تلاطمات سیاسی به حال تعطیل درآمده بودند.

تأسیس دانشسرای تعلیمات دینی، تأسیس دبیرستان کمال و تأسیس دبیرستان کوثر همگی به نیت توجه به تحصیلات شایسته متوسط و ایجاد بینش و ظرفیت فکری و اعتقادی در مقطعی بود که به گفته دکتر «پاگرد علمی برای دانش‌آموزانی است که قصد ادامه تحصیل در دانشگاه را دارند.» وی پس از پیروزی انقلاب چه در زمانی که وزیر مشاور در طرح‌های انقلاب بود و چه در زمان نمایندگی مجلس هیچ‌گاه از خدمت به این اندیشه سر باز نزد. به طوری که بخشی از تلاش‌های او سرانجام به تصویب قانون مدارس غیرانتفاعی منتهی شد توجه جامعه را به لزوم تمرکز بیشتر بر امر خطیر آموزش و پرورش معطوف ساخت.

تلاش‌های سحابی همچون بازرگان و طالقانی سرانجام به پرورش نسلی منتهی شد که با برخورداری از آگاهی و بینش قرآنی با اتحاد و همدلی شالوده‌های حکومت استبدادی را در هم ریختند. اما دیری نپایید که کشمکش‌های سیاسی و آزمندی‌های قدرت، همچنین عدم آشنایی توده‌های مردم بر صیانت از گوهر آزادی، انقلاب را از مسیر اصلی خود منحرف ساخت. هرچند این تلاطم‌های سیاسی و طرد و نفی‌های حاصل از تنگ نظری، بسیاری از مبارزین قدیم را در عرصه‌ی مسئولیت‌های اجتماعی منزوی ساخت اما سحابی همچون بازرگان و دیگر یارانش کنج عافیت نجست و علی‌رغم مخاطرات بسیار، ماند پدري نگران، نصیحت راه‌گشایی و تذکار پیشه ساخت.

فقدان طالقانی در پگاه انقلاب و از آن سخت‌تر درگذشت بازرگان در سال ۱۳۷۳ برای سحابی رنجی جانکاه بود و فقدان بزرگ در زندگی او بر جای گذاشت. گویی مشیت خداوند بر این قرار گرفته بود که سحابی به تنهایی، در سرایش کهنوت راه را دنبال کند. کسانی که از نزدیک با او محشور بودند می‌دیدند که پیرمرد در آستانه‌ی ۹۰ سالگی هر چند نحیف و لاغر و خمیده است و

چشمانش پس از یک عمر مطالعه و نگارش آب آورده و بیمار می‌نماید، اما همچنان در پشت عینک ذره‌بینی‌اش سرشار از نگرانی است؛ نگرانی برای کشوری بحران‌زده در تلاطم. گویی درون سینه‌ی این پیکر استخوانی هنوز قلبی پرمهر به قوت می‌تپید. در این آخرین روزها دستان لرزان دکتر که عصایش را به زحمت در چنگ می‌فشرد، ستون بدن شده بود تا او را به اعتراض به مجلس شورا بکشاند. دکتر معترض بود، زیرا یاران نهضت آزادی و ملی-مذهبی‌ها را به اتهام واهی براندازی به سلول‌های انفرادی و بازجویی‌های طاقت‌فرسا برده بودند.

واپسین سال حیات او برای همه کسانی که مردان بزرگی چون او را قبله‌ی فکری کرده بودند سال عبرت‌آموزی بود. او در نتیجه بیماری و ضعف جسمانی از تلاش و تحرک باز نمی‌ایستاد. بری شرکت مردم در انتخابات سال ۱۳۸۰ بیانیه می‌نگاشت، و کلای شجاعی را که به دفاع از متهمین و بیگناهان پرداخته بودند به نامه تفقد و تقدیر می‌نمود و برای سران سه قوه و بزرگان کشور نامه‌هایی سرشار از نصایح و تذکار ارسال می‌داشت.

سحابی به یک کلام تا واپسین ماه‌های عمر نیز از خدمت به اندیشه‌ای که در اعتقاداتش ریشه‌ی ژرف داشت سر باز نزد. در سحرگاه یک روز بهاری از سال ۱۳۸۱، سرانجام مبارزی که هیچ‌گاه تسلیم خستگی و ناملایمات زندگی نشده بود فرمان مشیت الهی را به سمع رضا شنید، به طوع راهی شد و به رحمت و اسعوی حق واصل گشت.

یادش گرامی و راهش پر رهرو باد